

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนได้แพร่หลายไปทั่วประเทศไทย ในรูปแบบต่างๆ และมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันเช่น การเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) การเกษตรแบบอินทรีย์ (Organic Farming) วนเกษตรกรรม (Agro-forestry) เกษตรนิเวศน์ (Ecological Agriculture, Biological Agriculture) เกษตรกรรมแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture or Regenerative Agriculture) เกษตรกรรมแบบชีวิต (Biodynamic Farming) ฯลฯ แม้ว่าจะมีรูปแบบและชื่อเรียกที่แตกต่างกัน แต่เป้าหมายสูงสุดของการดำเนินการเกษตรรูปแบบต่างๆ คือ การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน บนเงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ตนเองมีชีวิตได้โดยอาศัยธรรมชาติ ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติจึงต้องเกิดขึ้นพร้อมกับการดูแลรักษาและเอื้อเพื่อแบ่งปันให้กัน มุ่งรักษาความหลากหลายและความสมดุล

สาเหตุสำคัญที่ทำให้แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนแพร่หลาย เนื่องจากที่ผ่านมารัฐต้องการพัฒนาประเทศให้ก้าวทันชาติตะวันตกซึ่งมีความทันสมัย จึงได้เปลี่ยนทัศนคติในการมองธรรมชาติและชีวิตของผู้คนในชนบทผ่านนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งแต่เดิมมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ มีการพึ่งพาอาศัยและนอบน้อมต่อธรรมชาติ เป็นการมองในทัศนะใหม่ว่าธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิตในการดำเนินชีวิต คนจะต้องเป็นเจ้าของและมีอำนาจเหนือธรรมชาติ ธรรมชาติมีฐานะเพียงเพื่อเป็นปัจจัยการผลิต ดังนั้นผู้คนในชนบทโดยเฉพาะผู้ที่ทำการเกษตรกรรมจึงหันมาทำการเกษตรเพื่อขายผลผลิตตอบสนองนโยบายการส่งออกผลผลิตทางการเกษตรของรัฐ โดยรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ชนิดเดียว) ในปริมาณมาก มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลงเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากเพียงพอต่อการส่งออกขายต่างประเทศ ซึ่งต่อมาได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาเช่นเกษตรกรมีหนี้สินล้นพ้นตัวทำให้ครอบครัวของเกษตรกรต้องแตกสลาย มีสารเคมีที่ใช้ตกค้างและทำลายสิ่งแวดล้อม ยิ่งไปกว่านั้นผลของการทำเกษตรกรรมแผนใหม่ตามนโยบายของรัฐยังทำให้ละทิ้งภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยถูกมองว่าเป็นความเชื่อหรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เกษตรกรเป็นเพียงผู้รับบริการและขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สะสมมายาวนาน (สิริวุฒิ เสนาคำ, 2539, น.45) การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรในอดีต

ที่ผ่านมาส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะเป็นผู้รับเทคโนโลยีตามระบบ ซึ่งวิธีการดังกล่าวอาจไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร หากแต่เป็นการยัดเยียดความรู้ให้แก่เกษตรกร (Technology Push) แทนที่จะเป็นความต้องการของเกษตรกร (Farmers Need Pull) ที่แท้จริง เป็นผลให้เกษตรกรซึ่งผู้ที่เคยใช้ความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมจากการปฏิบัติดำเนินการผลิตทางการเกษตร ต้องกลายเป็นผู้ปฏิบัติตามแบบแผนของนักวิชาการเกษตร เปลี่ยนจากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้จากการท่องจำ นอกจากเรื่องของเงินทุนและความรู้ที่ไม่ได้มาจากเกษตรกรเองแล้ว การขาดอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องของการกำหนดราคาพืชผลยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยากจน เนื่องจากการผลิตพืชเพื่อขาย ดังนั้นราคาของพืชผลถูกกำหนดและผูกขาดโดยตลาด เกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคาได้เอง ผลจากปัญหาดังกล่าวทำให้เกษตรกรส่วนมากต้องอพยพออกนอกภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เพื่อแสวงหารายได้ภายนอกมาอุดหนุนจนเจือจรรบครัว และมีการอพยพย้ายครอบครัวออกจากชุมชนทำให้เกิดความไม่มั่นคงภายในชุมชน คนพึ่งตนเองไม่ได้และทำให้ชุมชนล่มสลายตามมา (จิตติมา ดำรงวัฒนะ, 2544, น.2-3) จากปัญหาที่กล่าวมาของเกษตรกร “เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกษตรกรเกิดความตระหนักและแสวงหาทางเลือกเพื่อหาทางออกจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว เกษตรกรบางรายปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตแบบเกษตรกระแสหลักที่ทำอยู่ให้เป็นรูปเกษตรกรรมแบบยั่งยืน” เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างความสมดุลแก่เกษตรกรเองรวมทั้งสอดคล้องกับระบบนิเวศ โดยใช้ปัจจัยการผลิตต่ำหลีกเลี่ยงหรือเลิกใช้สารเคมีทางการเกษตร ใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นในบางรูปแบบยังมุ่งเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนวิธีการคิดมาสู่การพึ่งตนเองของชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการเกษตรอีกด้วย (วรรณา ประยุกต์วงศ์, 2540, น.4) ประกอบกับการมีบทบาทของเกษตรกรบางรายที่ประสบความสำเร็จในการแสวงหาทางเลือกในระบบการเกษตรและมีการเผยแพร่แนวความคิดขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

หนึ่งในรูปแบบของวิธีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน คือ “วนเกษตร” ซึ่งเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศธรรมชาติกับระบบสังคมมนุษย์ โดยยึดหลักของความสมดุลเน้นถึงการปฏิบัติของมนุษย์ที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ตลอดจนเครื่องจักรกล เลียนแบบจากสภาพป่าธรรมชาติ ตลอดจนการดำเนินวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพามายนอก การผลิตที่เน้นการบริโภคหากมีเหลือจึงนำไปขาย โดยในช่วงปี พ.ศ. 2528-2530 ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม เกษตรกรจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีการนำเสนอแนวคิด “วนเกษตร” ซึ่งเป็นเกษตรธรรมชาติที่เน้นความสมดุลในการอยู่ร่วมกันของทุกชีวิตไม่ว่าจะเป็น คน ต้นไม้ วัชพืช แมลงหรือสัตว์เล็กที่มีคุณค่าต่อระบบนิเวศน์ ซึ่งผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านประสบการณ์ความล้มเหลวในชีวิตเกษตรกรของตน ที่เคยมุ่งการเพาะปลูกเพื่อตอบสนององกลไกดตลาดทุนนิยม ทำให้

ขาดทุนและมีหนี้สินจำนวนมาก ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้คิดทบทวนถึงชีวิตความล้มเหลวที่ผ่านมา สร้างความเข้าใจถึงการดำรงชีวิตและความต้องการที่แท้จริงของตนเอง จึงได้ปรับกระบวนการคิดใหม่ทั้งหมด โดยไม่ยึดตลาดเป็นเกณฑ์ จากที่เคยผลิตเพื่อขายมาเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพในครอบครัว จะขายก็ต่อเมื่อเหลือจากการบริโภคภายในครอบครัวแล้ว ได้เริ่มทดลองทำเกษตรกรรมแผนใหม่ด้วยการปลูกพืชหลายชนิดตามธรรมชาติ ฝึการศึกษา ค้นคว้า ทดลองอยู่เป็นเวลานานจึงประสบความสำเร็จ ต่อมาได้กลายเป็นต้นแบบความคิดของการทำ "วนเกษตร" ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมตามสภาพของพื้นที่โดยไม่ต้องพึ่งแรงงานผู้อื่นและการตลาด แนวทางการพึ่งตนเองของผู้ใหญ่วิบูลย์มีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อการส่งสมทรัพย์จากผืนดิน 9 ไร่เศษในช่วงเวลา 5 - 6 ปี เริ่มเป็นรากฐานที่สร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ผลมาจากการปลูกต้นไม้ไม่ต่ำกว่า 500 ชนิด ทำให้พื้นที่เกิดความสมดุลโดยธรรมชาติ

หลักการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่วิบูลย์ ได้กลายเป็นต้นแบบของการใช้ชีวิตแบบ "พึ่งตนเอง" โดยผู้ใหญ่วิบูลย์มองว่าการพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของคนที่ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นอันเป็นปัจจัยสี่ พอเพียง อีกทั้งต้องมีสวัสดิการและความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเองในปัจจุบันจนถึงอนาคต (กรณีปัญหาไทย รุ่นที่ 1 : สื่ออิเล็กทรอนิกส์)

จากนั้นผู้ใหญ่วิบูลย์ได้เผยแพร่แนวคิดการทำวนเกษตร เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกร ใช้สวนวนเกษตรเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและผู้สนใจ พร้อมกันนั้นยังได้เผยแพร่ความรู้ผ่านเวทีการประชุมสัมมนา การบรรยาย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดสร้างห้องหนังสือ สนับสนุนให้มีลานค้าริมทางชุมชน ส่งเสริมค้าขายเยาวชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยเริ่มจากคนในชุมชนบ้านนาอ้อสาน ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ติดกับป่าภาคตะวันออก (ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา, สระแก้ว, จันทบุรี, ระยอง และชลบุรี) จากนั้นได้พัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก มีเป้าหมายเพื่อการขยายแนวคิดเรื่อง "วนเกษตร" ให้กับชุมชนใกล้เคียง การทำงานกับชาวบ้านในชุมชนรอบป่าตะวันออก มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาและทดลองแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนต่างๆ เพื่อให้คนและชุมชนสามารถพึ่งตนเอง อยู่ได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน บนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจที่พอเพียง สังคมเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมที่สมดุล กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองเป็นบทสรุปจากประสบการณ์ชีวิตเพื่อเสนอเป็นทางเลือกให้กับเกษตรกรที่กำลังประสบปัญหา ใช้เป็นบทเรียนในการเริ่มต้นเรียนรู้ ทดลอง และนำชีวิตเข้าสู่วิถีของการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ในแต่ละปีได้มีหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรชุมชนให้ความสนใจมาศึกษา
งานที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออกเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ พ.ศ. 2545 มีจำนวน
4,300 คน พ.ศ. 2546 จำนวน 7,491คน พ.ศ. 2547 จำนวน 5,414 คน พ.ศ. 2548 จำนวน 6,121
คน (ข้อมูลจากศูนย์เครือข่ายป่าตะวันออก 2549) โดยมีประเด็นในการแลกเปลี่ยนและศึกษาดู
งานที่หลากหลาย โดยเฉพาะเรื่องของการจัดการทรัพยากร การพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง
กระบวนการเรียนรู้เรื่องวนเกษตร เป็นต้น อีกทั้งในกระบวนการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องวนเกษตรของ
ผู้ใหญ่วิบูลย์ซึ่งเริ่มต้นจากคนที่สนิทสนมในชุมชน โดยผู้คนในชุมชนมีทั้งยอมรับและไม่ยอมรับใน
รูปแบบการทำวนเกษตร ผู้ที่ไม่ยอมรับก็ยังคงดำเนินการเกษตรเพื่อขายเช่นเดิม ส่วนผู้ที่ยอมรับได้
เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายและปรับเปลี่ยนวิธีการทำเกษตรกรรมเพื่อขายมาเป็นการทำวนเกษตร
เพื่อการยังชีพ หากเหลือจึงนำไปขายและร่วมกันเผยแพร่แนวคิดวนเกษตรต่อไป

การยอมรับหรือไม่ยอมรับเรื่องวนเกษตรของผู้คนในชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้
กล่าวคือ เป็นการถ่ายทอดความรู้เรื่องวนเกษตรจากประสบการณ์ที่มีการลองผิดลองถูก รวมถึง
การทำวนเกษตรให้เป็นแบบอย่างของผู้ใหญ่วิบูลย์ อีกทั้งบรรยากาศการเสริมสร้างกระบวนการ
เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ สมาชิกได้ลงมือทดลองปฏิบัติวนเกษตรจนเห็นผล มีการจัดเวที
แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ ซึ่งทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ได้เกิดการ
ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเป็นแบบวนเกษตร ดังนั้นการเกิดการยอมรับกระทั่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมของผู้เข้ามาศึกษาดูงานเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามศูนย์การเรียนรู้ฯ และใน
ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนรู้ฯ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไร

โดยที่ผ่านมาได้มีการศึกษาเรื่อง “วนเกษตร” ซึ่งถือเป็นรูปแบบวิธีการหนึ่งในการจัดการ
ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นไปในทิศทาง ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพัฒนาการของการรวมกลุ่ม
เครือข่าย ภาควิชา เพื่อการดำเนินการวนเกษตร การศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเพื่อเข้า
สู่การทำวนเกษตร และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำเกษตรในการประกอบอาชีพ ผู้
ศึกษาวิจัยเห็นว่านอกจากศึกษาเรื่องดังกล่าวแล้ว การศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้” เป็นเรื่องที่
สำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนามนุษย์ การเรียนรู้ที่มาก
จากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นการเรียนรู้กับสิ่งต่างๆ ที่
อยู่รอบตัว เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง
ได้ จากปรากฏการณ์การดังกล่าวผู้ศึกษาวิจัย จึงให้ความสนใจทำการศึกษา “กระบวนการเรียนรู้
ของบุคคลในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ศึกษากรณีสมาชิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่า
ตะวันออก” เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออกเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านการ
จัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งใช้รูปแบบวิธีการจัดการคือ “วนเกษตร” โดยมีผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้ม

เฉลิม เป็นเกษตรกรผู้ริเริ่มแนวคิดวนเกษตรที่ได้จากการสังเกตประสบการณ์ลองผิดถูกและเรียนรู้จากประสบการณ์จริงถ่ายทอดแนวคิดให้กับเพื่อนบ้าน และใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน กระทั่งจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก และในการเรียนรู้ของสมาชิกเป็นการตัดสินใจโดยลำพัง และนำความรู้ที่ได้ไปทดลองปฏิบัติใช้ภายในครอบครัวโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และนำความรู้เรื่องวนเกษตรไปใช้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

คำถามการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยศึกษาจากสมาชิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาช่องทางที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

- แหล่งความรู้ / แหล่งการเรียนรู้ / ฐานการเรียนรู้
- เนื้อหาของความรู้ / องค์ความรู้
- วิธีการ / ช่องทางของกระบวนการเรียนรู้
- บริบทแวดล้อม และกลไกส่งเสริมการเรียนรู้

1. โครงสร้างของความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ แบบแนวนอน (Horizontal)
2. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relations)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) โดยศึกษาบุคคลซึ่งเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมออย่างน้อย 5 ปี (พ.ศ. 2544-2548) กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมีทั้งผู้ที่ยอมรับและไม่ยอมรับ ปรับเปลี่ยนและไม่ปรับเปลี่ยนการทำการเกษตรกรรม กล่าวคือ การทำการเกษตรกรรมเพื่อขายกับการทำวนเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง เพื่อการพออยู่พอกินโดยการรักษาดุลยภาพระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและการทำการเกษตรกรรม

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ด้วยวิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ วิธีคิด และพฤติกรรม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน หมายถึง การรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยืนยาวเพียงพอสำหรับการใช้ในปัจจุบัน พร้อมทั้งดูแลรักษาให้สามารถใช้ในอนาคต

วนเกษตร หมายถึง การปลูกพืชที่มีความหลากหลายชนิด และมีการผสมผสานของพืชและสัตว์ เพื่อดำรงชีวิต การฟื้นฟูธรรมชาติ และเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในการจัดการทรัพยากรในไร่นา และในป่าธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศธรรมชาติกับระบบสังคมมนุษย์ โดยยึดหลักของความสมดุลเน้นถึงการปฏิบัติของมนุษย์ที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ตลอดจนเครื่องจักรกล เลียนแบบจากสภาพป่าธรรมชาติ ตลอดจนการดำเนินวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาสายนอก การผลิตที่เน้นการบริโภคหากมีเหลือจึงนำไปขาย (ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม, 2546)

ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งการศึกษาฐานซึ่งรวมถึง สมาชิกเครือข่าย สวนวนเกษตร และสื่อ/รูปแบบ/วิธีการเผยแพร่เรื่องวนเกษตร